

KECSKÉS LÁSZLÓ

A gyakorlatias angol jogászképzés kialakulása az Inns of Court falai között

Az ünnepeltről, dr. Besenyei Lajos egyetemi tanárról a másik történelmi vidéki jogi karon, Pécsen is ismertté vált az, hogy mennyire igényes, szigorú oktató és vizsgáztató. A Szegedről Pécsre átjelentkező joghallgatók az esetenként tantervi-tematikai okokból szükségessé váló különbözeti vizsgákon gyakran mesélik, hogy Szegeden polgári jogból nem kellett tankönyvekből tanulniuk, elég volt a törvénszöveg és Besenyei professzor előadásainak alapos ismerete. Ha ezekből az állításokból le is vonjuk a nyilvánvaló diákos túlzásokat, akkor is körvonalázódik az ünnepeltről egy olyan kép, hogy „nagymestere” a gyakorlatias szemléletű jogászképzésnek. Ezért választottam az ünnepi alkalomból egy olyan témát, ami Besenyei professzor mentalitásától nyilván nem áll messze. A gyakorlatias szemléletű angol ügyvédképzési modellnek az Inns of Court falai között való kialakulásával foglalkozom ebben a rövid tanulmányban.¹

Az angol jog természetét és fejlődését alapvetően meghatározta az, hogy történetének már korai szakaszában megjelent a céhszerű szervezetbe tömörült jogász rend, amely igen jelentős politikai befolyásra tett szert. Mivel a királyi bíróságai kezdetben Londonban működtek, a jogász rend kialakulásának színtere is a főváros volt. London nyugati kerületei a XIV. századra már szinte megtelek a városi igazgatás épületeivel és az úgynevezett „inn”-ekkel (vendégfogadók), amelyekben az alacsonyabb rendű állami vezetők, a hivatalnokok és a jogászok gyülekeztek, igazodva a parlament és a bíróságok üléséhez. Közülük eredeti karakterét csak az úgynevezett Inns of Court és a Canterbury érseket kiszolgáló Lambeth Palota (Lambeth Palace of the Archbishop of Canterbury) őrizte meg. Míg az alacsonyabb jogászsrétegek (apprentices, clerks) számára megfelelt a közös elszállásolás londoni tartózkodásuk idejére valamilyen mágnás esetenként üresen álló fogadójában (azaz: „inn”-jében) vagy egy-egy bíró, illetve magas rangú hivatalnok nagyobb személyes háztartásában, addig a magasabb klasszisú jogászok (bírák, serjeants at law) a Tudor-kortól

¹ Tisztelegni szeretnék ezzel a témaválasztással az ünnepelten kívül a híres szegedi magánjog-történeti iskola ma már sajnos nem élő legendás alakjainak, Bónis György és Pólay Elemér professzor uraknak is. Bónis professzor jelen cikkem témájával maga is szívesen foglalkozott, vonatkozó kutatási eredményeit ez az írás is hasznosítja.

saját „főhadiszállásokkal” rendelkeztek. Körülbelül húsz ilyen „inn”-t ismerünk e korból. Legtöbbjük a St. Andrew Holborn és a St. Clement Danes parochiák területén volt. Néhányuk kérészéletűnek bizonyult, mások viszont állandósultak. Ez utóbbiak, az „inns”, a XIV. század közepétől fokozatosan kezdték magukra venni a jogi oktatás felelősségét. Előcsarnokaikban (halls) rendszeressé váltak a vitaulések és a szakmai előadások. Négy közülük ebben az összefüggésben fokozatosan vezető szerephez jutott, ezeket az 1420-as évek óta „Inns of Court”-nak nevezték, amelyek mint jogászcéhek értelmezhetők.² Az Inns of Court közül a következő négy napjainkban is működik: a Lincoln’s Inn, a Gray’s Inn, az Inner Temple és a Middle Temple.³

A jogász rend első tagjai jogi ismereteket szerzett egyházi személyek voltak, majd megjelentek közöttük a világiak is. Hamar kialakult a mindmáig érvényesülő megkülönböztetés a jogi tanácsadással foglalkozó nagyobb tekintélyű ügynevezett „attorneys” („attornati”), és a bíróság előtt a perekben fellépő ügynevezett „pleaders” (advocati) között.

A „jogászcéhek” tekintélyes tisztségviselőjük, a „benchers” ellenőrzése alatt működtek, akik sikeres és nagy tapasztalattal rendelkező gyakorló jogászok voltak. Hatáskörükbe tartozott az új tagok felvétele, a céhek képviselte külső kapcsolataikban, fellépés a szakmán belül a tisztességtelen versenyjelenségekkel szemben, a szakma illemszabályainak (etiquette) megtartása feletti őrködés, továbbá széleskörű fegyelmi jogosítványok gyakorlása.⁴ Az említett Inns-en kívül mintegy kilenc kancelláriai fogadó, ügynevezett Inns of Chancery is működött. Ezek a szervezetek együtt alkották a nyugat-londoni jogász-elit nagy iskoláját.⁵ A tanoncok főként perbeli retorikát és a writek rendszerét bemutató tárgyakat tanulták. A jogászképzés a XVII. században látszólagosan megszűnt, azonban továbbra is szálláshelyül szolgáltak épületeik az attorneys számára, mígnem a viktoriánus időkben épületeiket el nem adták, és a társaságokat fel nem oszlatták. A középkori épületek közül csak egy maradt fenn eredeti formájában a mai napig. Ez a Barnard’s Inn. A Staple Inn pedig a II. világháború pusztításai után teljesen újjá lett építve. Napjainkra már csak ezek az épületek maradtak az elfeledett apró jogászképző intézmények („forgotten little colleges of law”) különleges atmoszférájának felidézői.⁶

III. Henrik 1259-ben akként rendelkezett, hogy a kisebb ügyekben a feleknek nem kell jogi képviselőt igénybe venniük. Ebből arra következtethetünk, hogy korábban kellett. Ez az ügyvédség kezdeteire utal, hiszen a II. Henrik óta

² Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction to English Legal History*. 4. kiadás, London, 2002, 159–160. p.

³ Lásd ZWEIGERT, KONRAD – KÖTZ, HEIN: *Introduction to Comparative Law*. 3. kiadás, Oxford, 1998, 191. p.

⁴ Uo.

⁵ Lásd BAKER, JOHN H.: *The English Legal Profession 1450–1550*. In Prest, Wilfrid R.: *Lawyers in Early Modern Europe and America*. New York, 1981, 17. p.; BAILEY, STEPHEN H. – GUNN, MICHAEL J.: *The Modern English Legal System*. London, 1991, 107. p.

⁶ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 161. p.

elégge bonyolult eljárásban sokan fordultak a perbeli képviselő (Glanvill korában responsalis, Bracton idejében inkább attorney) segítségéhez, illetve perbeli nyilatkozataikat tapasztalt narrator útján tették meg.

A XIII. század második felében már panaszok is elhangzottak az ügyvédek hiányos képzettségével kapcsolatban. 1292-ben lépés történt ennek a helyzetnek a javítására. Ekként értéklehető, hogy I. Edward meghagyta a Common Bench bírának, hogy a képviselők és tanulók (apprentices) soraiból válasszák ki minden grófság érdemesebb, tehetségesebb embereit; ezentúl főként ők vehettek részt a bírósági eljárásokban. A központi bíróságokon klerikusok helyett egyre inkább világi jogászok jutottak szóhoz, akik nem római jogot vagy kánonjogot, hanem hazai jogot tanultak.⁷ I. Edward nagyúri ellenzéke az 1300-i Articuli super Cartas egyéb követeléseiről sorában azt is megkívánta az uralkodótól, hogy mindig tartson maga mellett jogtudókat (ascuns sages de la lei).⁸ A „kormányzati” munkába is beépült tehát már ekkor a jogászság.

A normann mintájú királyi udvar, a curia regis egyesítette magában mindazokat, akik a király igazgatási és bírói megbízásait végrehajtották. A bírák éppen úgy foglalkoztak számvizsgálattal is mint jogi kérdésekkel, és a iustitarius éppen úgy volt helytartó is, mint legfőbb bíró. A XIII. század központi bíróságainak ítélkező személyzete még klerikusokból állt. A század kiemelkedő bírái: Pateshull, Raleigh és Bracton, esperesek, dékánok vagy püspökök voltak. A király – középkori szokás szerint – egyházi javadalommal fizetett a „közszolgálatért”. De amikor a Westminster Hallban és környékén már egyre erősebben szóhoz jutottak a világi jogi képviselők, és a bíraskodás növekvő terhe állandó részvételt kívánt, a király kezdte bíráit az ügyvédek sorából választani. A régi közszolgálatból kikerült bírák 1289-ben leleplezett súlyos visszaélései miatt is ez a tendencia erősödött. Így vált a XIV. századra azonossá az ügyvédek és a bírák testülete (bar és bench), így lett a serjeant minőség és a bírói-ügyvédi testületi (Serjeants’ Inn) tagság a bírói kinevezés szokásjogilag megkívánt feltétele. A hosszú talárt és szorosan simuló fehér fejfedőt (coif) viselő, előkelő jogászrend (order of the coif) kapui persze csak a tehetősékre szűkült meg.⁹

Míg a kontinensen a jogászképzésben az egyetemeknek volt kiemelkedő szerepük, addig Angliában a jogászképzés az Inns of Court monopóliuma volt

⁷ Az „apprentice” kifejezés arra utalt, hogy a kezdő jogászok egy-egy tapasztalt ügyvéd mellett tanulták meg mesterségük elemeit. A bíróságon külön helyük volt, a „jászol”, ahonnan nemcsak figyelemmel kísérték, hanem alkalomadtán bírálták is az ügyvédek működését. Lásd PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History of the Common Law*. London, 5. kiadás, 1956, 217–219. p.

⁸ Lásd CHRIMES, S. B.: *An Introduction to the Administrative History of Mediaeval England*. Oxford, 1952, 152. p., BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában*. Budapest, 1972, 147–148. p.

⁹ Lásd PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History...*, i. m. 208–215., 231. p., Uő: The place of the legal profession in the history of English law. *Law Quarterly Review*, 48 (1932) 332–335. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 148. p.

egészen a XIX. századig. Ebből következően a kontinens jogászainak képzése inkább elméleti, a szigetországiaké pedig elsősorban gyakorlati ismeretekre alapozott. A „hallgatók” a képzés során olyan fiktív tényállásokat elbíráló, színelvleges bírósági eljárásokban vettek részt, amelyekben a bírák szerepét a korábban említett benchers alakították. Tanítómestereik is gyakorlott, idősebb jogászok lévén mindennapos elfoglaltsággá válhatott a tanítványok számára a jogesetek szakmai szempontú értékelése és így a gyakorlat problémáinak a megvitatása. Az államnak semmiféle szerepe nem volt a jogászképzés lebonyolításában.¹⁰

A képzés – amelyben a pusztán szakmai szabályok oktatásán túlmenően általános ismeretekkel is ellátták a tanítványokat, továbbá a helyes jellemformálásra és a szakmai szolidaritás érzésének kialakítására is neveltek – záróakkordja az úgynevezett „Call to the Bar” ünnepélyes eseménye volt, amit a benchers vezettek. Az angol jogászképzés említett különös céljainak szolgálatában állott, hogy bizonyos nem-szakmai tevékenységeket jogtanár és tanítvány együtt végzett, így: közösen vettek részt az istentiszteleteken, közösen használták a könyvtárat, közös ünnepségeik voltak, közösen étkeztek, muzsikáltak, illetve szerveztek színelőadásokat (pl. Shakespeare „As You Like It” – „Ahogy tetszik” című darabjának 1601-es bemutatójára például a Middle Temple Inn termében került sor).¹¹

Amikor a XIII. század vége felé, 1280 körül az úgynevezett közönséges perek bírósága és a számadási kamara állandósult a Westminsterben, s a felvirágzó kereskedőváros, London is megkövetelte a bíróságain fellépő képviselőktől a „meglehetősen jó” jogtudást,¹² a világi jogászok (az apprentices) új rétege a Westminster és a City között, a középkori Holborn falu környékén igyekezett letelepedni. Négy legnagyobb „szállása” (inn) ma is ott van a Temze északi partján, a Strand és a Holborn között. Elnevezésük eredete nem ismert pontosan. A „Temple” eredetileg – feloszlásukig – a templomos lovagok (knights Templar) londoni szálláshelye (hospicium) volt. Az Inner Temple csarnoka a lovagrend (military order) refektóriumának (kantin) területén helyezkedett el, a normann/román stílusú, a IV. században Konstantin által Jézus Krisztus feltételezett sírja fölé emeltetett rotunda mintájára a XII. századtól (Northampton) Anglia-szerte közkedvelté vált, rendszerint kúpalakú tetőzettel fedett, kerek templomépület, az úgynevezett Round Church kerengőjének tőszomszédságában. A templomosok folyóparti kolostorát eltörlésük (1311) után a pápa az ispotályosoknak juttatta, ők viszont az egyik épületet a kisebb, holborni szállásukról átköltöző jogászoknak adták bérbe (1347). Feltehetően az 1340-es évek körül, de mindenképpen még 1388 előtt, a jogászság két társaságba, az Inner Temple-be, illetve a Middle Temple-be tömörült, amelyeket számukra bérbe adtak. A lakók számának növekedésével ez a „templárius” telepük két ma is fennálló

¹⁰ Lásd ZWEIGERT, KONRAD – KÖTZ, HEIN: i. m. 3. kiadás, 191. p.

¹¹ Uo. 192. p.

¹² Lásd PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History...*, i. m. 197. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 149. p.

testületre oszlott (Inner és Middle Temple). Ugyancsak a XIV. század derekán bérletre ki egy másik csoport a Gray bárói család udvarházát a londoni városfal-tól nyugatra (Gray's Inn).

A Gray's Inn a wiltoni, lordrangú Grey család (Lords Grey of Wilton) városi rezidenciája volt, amelyet ez idő tájt az apprentices számára adtak bérbe. A Lincoln's Inn-ről az 1417 előtti időkből nem találunk olyan utalást, amely azt mint jogászi társaságot jelölné meg, s az is bizonytalan, hogy olyan korú lenne, mint a másik három. Eredetileg úgy vélték, hogy nevét a napjainkban a Világörökség részét képező hatalmas denbighshire-beli erőd (Denbigh Castle) épületét tervező Henry de Lacy, Lincoln earl-je (+1311) szálláshelyéről (inn) kapta; azonban valószínűbb, hogy az elnevezés egy III. Edward korabeli serjeant at law nevéből (Thomas de Lincoln) ered.¹³ Régi helyükre utaló nevüket akkor is megtartották, amikor 1422-től átköltöztek a chichesteri püspök tágas birtokára, majd ezt fokozatosan el is foglalták.

Legkorábbi forrásaink a jogászcehékről éppen a feltehetően legkésőbbi alapítású Lincoln's Inn úgynevezett „Black Book”-jai, amelyek közül már a legkorábbi (1422) rendezett viszonyokról, és megszilárdult szakmai és szervezési rutinról árulkodik. utóbbira jó példa, hogy serjeants at law magas státusába szinte kizárólagosan a négy Inns of Court valamelyikéből volt csak lehetőség felemelkedni.¹⁴

A ma megtalálható négy Inns of Court valójában csak három, hiszen az Inner Temple és a Middle Temple (belső, illetve középső Temple) gyakorlatilag egy komplexum, míg a Lincoln's Inn és a Gray's Inn különálló egységet alkotnak. Az Inns of Court-ok máig őrzik tradicionális szerepüket és jellegüket. Mindegyikük ódon házakból és jelentős zöldterületből álló komplexumok, amelyeknek elengedhetetlen tartozéka a saját templom és a díszes, impozáns étkező. Az Inns of Courtok gyakorlatilag jogászegyletekként működtek és működnek, amelyek széleskörű önkormányzattal rendelkeznek. A Londonban működő barristerek irodái – chamberek – jellemzően ma is az Inns of Court-okon belül találhatóak, azonban az, hogy ki melyik Inns of Court-ban dolgozik nem feltétlenül ad eligazítást a tekintetben, hogy melyiknek a tagja.¹⁵

A tanulás jellegét az a hagyomány mutatja be, amely a középkorban még meglevő, a négy nagy testületnek alárendelt telepek Inns of Chancery nevét azzal magyarázza, hogy a kezdő jogászok először a kancelláriából kiadott bírói parancsok, writek szerkesztését tanulták meg bentlakó mestereiktől.¹⁶ Az 1460–1470 között „Anglia törvényeinek dicséretéről” író Sir John Fortescue szerint a „kancellária szállásain” egyenként legalább száz diák tanulja a writek természetét, azaz a jog elemeit; a négy „bíróági szálláson” a haladók sajátítják el a mes-

¹³ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 160. p.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Lásd RÓNA ANDRÁS: *A jogi oktatás kialakulása és gyakorlata napjaink Angliájában*. Budapest, 2005, Kézirat, 1–3. p.

¹⁶ Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: *The Story of Our Inns of Court*. London, 1924, 4–5., 52–56., 139–141., 255–256. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 150. p.

terséget, egyenként legalább kétszázán, de ide a nagy költségek miatt csak a tehetősek fiai juthatnak be.¹⁷

Az angol jogtanítás sajátosságai nem homályosíthatják el a kontinentális oktatással fennálló párhuzamokat sem. Kantorowicz hangsúlyozta, hogy az angol világi jog területén nem állott fenn az *ars dictandi* és a jogtanulás kapcsolata, s a XIII. századi angol kancellisták nélkülözni tudták az írásmesterség itáliai kézikönyveit. De az I. és III. Edward uralkodása közötti évszázadban már behatoltak a dictamen olasz kézikönyvei, sőt keletkeztek hazai művek is ebben a tárgyban.¹⁸ Az Inns of Chancery oktatásának volt artes-jellege. A XIII. században még csak itt használták az írást, s a grammatika tanulmányozása után az egyes ügydarabokat vették elő. A bírósági feljegyzések is a hallgatók *recordatio*ját szolgálták. De míg a „kancellária szállásain”, s a XV. századig még a hivatalokban is a kancelláriai írást alkalmazták, az Inns of Court ebben a században kialakították a gyors, egyéni írásmódot, s ez hatolt be a jogszolgáltatásba is (*legal hand*). A londoni grammatika-tanfolyamok neveltjei, az artes-képzetségűek az Inneken át jutottak be akár a legmagasabb bírósági állásokba is. Ilyen iskolákban szereztek meg alpműveltségüket a szerényebb gyakorlati szakemberek, az *attorneys* is, akiket a XVI. század derekától kezdve már nem fogadtak be az Inns of Court tagjai közé. Egyszóval a hivatási jogászképzés, „a szokásjog nagy iskolája” is arra a bázisra épült, amelyet az artes tanítása rakott le.¹⁹ Az Innek nem szakadtak el az irodalmi műveltségtől később sem. Fortescue mindkét fajtájukat „akadémia vagy gimnázium” névvel illette, ahol az ifjak zenét, táncot, történelmet is tanulnak, karácsonyi ünnepélyeiken pedig színdarabokat adnak elő.²⁰ Az újabb irodalom ezeket az ünnepségeket olyan alkalmaknak tekinti, melyek a retorikai képzést szolgálták.²¹

Maga a jogi oktatás – amint az aránylag kései, Tudor- és Stuart-kori belső szabályozásokból ismerjük – hosszú időt vett igénybe, és fokozatokon át haladt. Az ifjúnak egyik „kancelláriai szálláson” kellett kezdenie stúdiumát; ezek egy-egy Inn of Court felügyelete alá tartoztak, onnan kaptak előadókat és tapasztalt ügyvédek vezetőit. Minden tanulmányi szakasz (*term*) végén a legjobb diákokat átvették a „bírósági szállások” egyikébe, s ettől fogva „közklerikus” volt a nevük (*clerks commoners*). Az Inn ifjabb tagjait „belső”, az idősebbeket „külső ügyvédeknek” hívták (*inner és outer barrister*), a nagyteremben elfoglalt helyeik után. Az előbbi fokon hét, az utóbbin öt évet kellett eltölteni, míg valaki

¹⁷ Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: i. m. 57. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 150. p.

¹⁸ Lásd KANTOROWICZ, E.: *Petrus de Vineia in England*. In *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 51 (1937) 52–53., 56. p. BÓNIS GYÖRGY: i. m. 150. p.

¹⁹ Lásd HAJNAL, I.: *L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales*. Budapest, 1959, 178–179., 212. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 151. p.

²⁰ Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: i. m. 15–16, 19, 57–58. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 151. p.

²¹ Lásd BLAND, D. S.: *A Bibliography of the Inns of Court and Chancery*. London, 1965, 711., 733. tétel., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 151. p.

a bíróság elé állhatott. A „külső ügyvédek” azonban már adhattak jogi tanácsokat is, és részt vehettek a „belső”, továbbá a kancelláriai növendékek oktatásában.

A stúdiumot az előadó (reader) irányította, akit az Inn vezető testülete választott ki e tisztségre. Valamelyik jogintézményről kellett két-három hétig előadnia a nagyteremben, és közben fényűző lakomákat fizetnie a jelenlevőknek. Csak gazdag ember engedhette meg magának, hogy a reader tisztét elvállalja, így viszont bizonyos idő után a testület „mestereinek” (masters, benchers) sorába emelkedett.

A legjellemzőbb oktatási forma azonban nem az előadás volt, hanem a tagok részéről felvetett jogi kérdések megvitatása, illetve képzelt perek lefolytatása. Az idősebb ügyvédek tartottak ilyen „szemináriumot” (bolts) az ifjakkal, maguk pedig a nagyteremben, vacsora után tartott vitákon (moots) mérték össze tudásukat. A „belső ügyvédek” adták elő a perbeszédet a bíróságon használt „jogi francia” nyelven, a „külsők” képviselték a felperest és az alperest, végül pedig az elnöklő reader és a mesterek hozták meg az ítéletet.²²

Némileg félrevezető módon az Inns of Court-okat „jogi egyetemként” vagy – az oxfordi és cambridge-i egyetemektől való megkülönböztetés végett – helyenként „harmadik egyetemként” is szokták emlegetni.²³ Ez az elnevezés egyébként nem is alaptalan, mert már a XV. századra a kétféle inns (of court és of chancery) együttese csaknem akkora intézményi bázissal és oktatói, személyi állománnyal rendelkezett, mint a cambridge-i egyetem.²⁴

A külsőségeken kívül is volt egy nagyon lényeges különbség az egyetemi és a „szállásokon” folyó oktatás között. Ez pedig az utóbbi esetben annak a szakadatlan láncolatnak a létezése, amely a tanítókat és tanulókat összefogta. A kezdő „kancelláriai” klerikusból fokozatos átmenettel lett valaki az Inn tagja, „belső” és „külső ügyvéd”, előadó és mester, míg az egyetemeken – bár ez az összefüggés nem hiányzott teljesen – a végzetek kiléptek „az életbe”. Az Innnek képzésében sohasem szakadt el egymástól a gyakorlat és az oktatás. Mivel pedig máig csorbíthatlan joguk ezeknek a szervezeteknek, hogy valakit az ügyvédségre képeítsenek (calling to the bar), a bírák pedig az ügyvédekből rekrutálódnak, elmondható, hogy az angol jogászképzés – a kezdőtől a felső bírósági bíróig – ma is autonóm testületek kezében van.²⁵ Maitland nem csekély büszkeséggel beszélt

²² Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: i. m. 9–14., 58–61., 75–76. p.; PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *The Place of the Legal Profession...*, i. m. 338–339. p.; HAJNAL, I.: i. m. 177. p.; BÓNIS GYÖRGY: i. m. 151. p.

²³ Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: i. m. 25–26., 72–73. p.; PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History...*, i. m. 202. p.; BAKER, JOHN H.: *The English Legal Profession 1450–1550*. In Prest, Wilfrid R.: *Lawyers in Early Modern Europe and America*. New York, 1981. 17. p.; BAILEY, STEPHEN H. – GUNN, MICHAEL J.: *The Modern English Legal System*. London 1991, 107. p.

²⁴ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 161. p.

²⁵ Lásd PLUNKET BARTON, DUNBAR – BENHAM, CHARLES – WATT, FRANCIS: i. m. 25–26., 72–73. p.; PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History...*, i. m. 202. p. BÓNIS GYÖRGY: i. m. 152. p.

a minden más országtól különböző „nemzeti jogi iskolákról”, s ezeknek tulajdonította az angol szokásjog fennmaradását a reneszánsz idejében. Szerinte nem a parlament, nem is az esküdtszék az angol jogfejlődés igazi sajátossága, hanem a hazai jog iskolája, melyen minden jogásznak keresztül kell mennie, és amelyben minden kiemelkedő gyakorló jogásznak tanítania kell.²⁶

Az a III. Henrik (1216–1272) alatt kezdődött tendencia, hogy a királyi bíróságok bíráit az ügyvédek közül választották ki, a XIV. századra állandósult gyakorlattá vált és egészen napjainkig érvényesül, jóllehet jogszabályi előírás ezt a gyakorlatot nem támasztja alá. A bírákat eleinte egy igen szűk körből, az úgynevezett „serjeant-at-law” (servientes ad legem) közül választották. Ez csak a legelismertebb, legsikeresebb ügyvédeknek kijáró rang volt, amelyre maga a kancellár érdemesített. Közülük kerültek ki a Court of Common Pleas bírái, akik jelölésüket követően elhagyták korábbi Inn-jüket, majd bíróvá történő kinevezésükig az úgynevezett Serjeants’ Inn tagjaivá váltak.²⁷ A serjeants és a bírák közötti kapcsolat különösen szoros és baráti volt. A bírósági találkozásokon túl, azokon a társadalmi eseményeken is rendszeresen találkoztak, amelyeken a Serjeants’ Inn tagjaiként részt vettek. Nyilvánosság előtt a bírák a serjeant-eket mint kiemelt ügyvédek a „brother” (fivér) megszólítással illették, és mint úgynevezett „amicus curiae”-t (a „bíróság barátja”) segítették őket bírósági eljárásaik során.²⁸

Az angol „közönséges jognak” (common law) éppen ebben az időben döntő szakaszába érkezett fejlődését még a feleket képviselő jogászoknál is erőteljesen vitték előre a régi narratores utódai, a serjeants-at-law. Az ő feladatuk eleinte nem volt több, mint a Common Bench előtt korábban eljáró jogi képviselőké (counters, pleaders), akik a bíróság színe előtt csupán elismételték ügyfelük (felperes) kérelmeit és érveit (narratio; plaintiff’s count). Innen eredt a „narrator” elnevezés. Idővel aztán az egyes perekről szakmailag viszonylag színvonalas tájékoztatást nyújtó, tananyagnak szánt, évente kiadott jelentésgyűjteményekben (plea rolls, year books, law-reports) is megjelentek a már érdemibb munkát végző serjeants perbeszédei.²⁹

A serjeants valószínűleg nem voltak mind a király szerviensei, hiszen nehezen tudta volna fizetni őket. A serjeants at law, olyan személyek voltak, akik a feleknek is rendelkezésére bocsátották tudásukat. A per érdeméről csak felületesen tájékozódva, leleményességükben és gyakorlatukban bízva vívták szócsatáikat a bíróságon, a jelenlévő ügyvédek és tanulók bámulatára. A XIV. században erősen összetartó testületté (fraternity; guild; order of serjeants at law³⁰)

²⁶ Lásd MAITLAND: *The Frederic William Maitland reader*. Ed. by V. T. H. Delany. New York, 1957, 223–224. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 152. p.

²⁷ A Bailey-Gunn szerzőpáros szerint valószínűsíthető, hogy két ilyen Inn működött. Lásd BAILEY, STEPHEN H. – GUNN, MICHAEL J.: i. m. 107–108. p.

²⁸ Lásd ZWEIGERT, KONRAD – KÖTZ, HEIN: i. m. 3. kiadás, 192. p.

²⁹ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 157. p.

³⁰ Uo.

váltak olyanná, mely egyesítette a vezető jogászokat – ügyvédek és bírákat egyaránt –, és felügyelt a fiatalok szakmai oktatására.

A „serjeants-céh”-be 2–3 évente lehetett 6–9 fős csoportokban (batch) bekerülni. A bebocsátás ünnepi esemény volt („creation”), amelyet a Common Pleas egy bírása irányított, és egy speciális, a tárgyalásra pénzbüntetés terhe mellett idéző formula, a „writ of subpoena” szimbolikus kibocsátásával vette kezdetét. Ezután a jelölt a „status et gradus servientis ad legem”, azaz „estate and degree of a serjeant at law” kitüntető címét kérte magának, amely – mint a lovagi és doktori címmel rangban versengő – egyszerre jelentett magas szakmai elismerést és társadalmi megbecsülést. A bevezető ünnepségek központi aktusa a Common Pleas jogászközösségébe („bar”) történő felvétel volt. Ez akként zajlott, hogy két, fürkésző tekintetű senior serjeant jelenlétében a jelölt egy adott ügyben életében először látta el a serjeant tisztségben lévő jogástól elvárt magas szakmai színvonalon és módszerrel a jogi képviselőt. A frissen a „serjeants order” tagjai közé fogadottak „a király népének szolgálatára” tettek esküt, majd fényűző lakoma keretében megvendégelték „céhtársaikat” – s gyakran magát az uralkodót is. Szolgálati mottót (gyakori volt az 1320-as évek körül pl. az „Éljen a Király és a Törvény!” – „Vivat Rex et Lex!”) is választottak maguknak, amelyet azután díszes öltözőkük kiegészítőjeként az aranygyűrűjükre véstettek. Hosszú talárjuk és álla alatti részén megkötött selyem vagy egyéb finom szövetből készült fehér fejfedőjük (coif) egészen a XIX. századig viseletükhöz tartozott. A serjeants számára az aranykor a szakmai ismeretekhez jobb hozzáférést biztosító year books (évkönyvek) elterjedésével (XIII–XIV. század) esett egybe. Ebben az időben a polgári perek legnagyobb része a Common Pleas előtt zajlott. Nem véletlenül nevezte Sir John Fortescue a serjeant-eket a világ leggazdagabb ügyvédekéé.³¹

A bírói hivatás világivá válása a XIV. század elején ment végbe.³² II. Edward uralkodása alatt a Common Pleas 19 bírása közül még 8–9 volt klerikus, a többi gyakorló jogász. 1316 után azonban – az egyetlen főbíró kivételével – már nem neveztek ki többé klerikus bírákat. A XIV. század további folyamán a serjeants elfoglalták a King’s Bench bírói helyeit, míg az Exchequer bírói részét csak a XVI. század későbbi szakaszában kerítették hatalmukba. Elvileg már a középkorban rendes fizetésben részesültek; a király bíróságának első kinevezett vezetője például 1268-ban száz márkát kellett, hogy kapjon. A fizetéseket azonban esetenként nehézkesen folyósították, ezért a bírák rá voltak utalva az illetékekre és az illegális jövedelmekre. Azok a klerikusok, akik mint segédszemélyek továbbra is szolgáltak a központi bíróságokon, hivatalukat hűbérbe kapták. Ebből a helyzetből aztán megint csak visszaélések származtak: ajándékokat és járadékokat fogadtak el, mértéktelen illetéket szedtek, a tényleges munkát vi-

³¹ Uo. 157–158. p.

³² Maitland szerint a világi jogászság I. Edward idejében jutott prominens szerephez Angliában. Lásd MAITLAND: i. m. 100. p., BÓNIS GYÖRGY: i. m. 148. p.

szont helyetteseikkel végeztették. A visszaéléseket a XVI–XVII. századi törvények hiába próbálták visszaszorítani.

A serjeants bíraskodási tevékenységének legfontosabb terepe, a King's Bench a XIV. század végén elszakadt a királyi tanácstól és common law fórumává vált. A parlament időközbeni megerősödése is szerepet játszott ebben a folyamatban. Amikor 1366-ban a királyi tanács megváltoztatta a Common Pleas egyik ítéletét, a bírák nem vették ezt figyelembe, mert úgy vélték, hogy a tanács nem felsőfokú fórumuk. Így a common law bíróságainak határozatait – a King's Bench-ét is – csak a parlament bírálhatta felül; ez viszont rendszeresen meghívta üléseire a bírákat!

A serjeants rendjét a már hivatkozott XV. századi jogi író, Fortescue az egyetemek doktoraihoz hasonlította. Külsőségeiben: az előírt fejviseletben, a vörös talárban, felavatásuk költséges szertartásaiban, a két jogi előadás megtartásának kötelességében valóban emlékeztettek a jogászprofesszorokra. Egy tekintetben azonban – még pedig a legfontosabb vonásban – különböztek tőlük: a serjeants nem tanítottak. Az oktatás sajátos módon az apprentices, tehát a tapasztaltabb „tanulók” kezébe került. Ők maguk is hivatásuk kiemelkedő szakembereivé váltak, akiknek vezető rétegét 1379-ben a „bárókkal” egyenlő mértékben adóztatták meg. Oktatásuknak sajátos műhelyei a jogásztestületek (Inns of Court és Inns of Chancery) voltak.³³

A XVI. században felerősödtek az ellentétek a bíróságon inkább tanácsadóként eljáró barristerek és a pereskedés részleteivel foglalkozó attorney-k között, noha addig mindkét szakmához tartozók ugyanabban az Inn-ben működtek. A barristerek azonban nemsokára már hangsúlyozták, hogy ők voltaképpen nem is a felek képviselőjében jelennek meg a bíróság előtt, hanem mint a „nobile officium”, a „nemes hivatal” viselői, független „counsel”-ként. Következésképpen elhárították maguktól a peres ügyekből eredő adminisztratív feladatokat, és nem tartották kíváncsnak azt sem, hogy olyan ügyfelekkel találkozzanak, akiket nekik nem valamelyik attorney mutatott be. Azt sem tartották szakmájukhoz illőnek, hogy munkadíjukat esetlegesen jogi úton kényszerüljenek érvényesíteni. A XVI. század vége felé az attorneys, akiknek a feladata valamely barristerrel együttműködve, esetenként annak nevében eljárva a peres ügyek előkészítése, a bizonyítékok összegyűjtése és a szükséges eljárási lépések megtétele volt, kiszorultak az Inns of Court tagjai közül. Az Inn-ekben tagként bennmaradt barristerek között pedig a szakmai szolidaritás még tovább erősödött.

Az Inn-eken kívülre kerülő ügyvédek körében további specializáció ment végbe. A common law bíróságok előtt az attorney, a kancelláriai bíróságok előtt pedig az úgynevezett „solicitor” járt el, amelynek az elnevezése valószínűleg – tekintettel feladatkörére – a „solicit” (azaz: valamiért nyomtatékosan folyamo-

³³ Lásd HOLDSWORTH, W. S.: *A History of English Law. I. vol.* London, 1956, 197, 211, 246–256., 361. p. PLUCKNETT, THEODORE F. T.: *A Concise History...*, i. m. 201. p. BÓNIS GYÖRGY: i. m. 149. p.

dik, sürget) szóból ered.³⁴ Az attorney-eket és solicitorokat tömörítő külön szervezet 1739-ben alakult meg, „Society of Gentlemen Practisers in the Court of Law and Equity” néven, s ez a társaság volt a „solicitor” titulus alatt egységesedett elnevezésű üzleti jogászokat tömörítő, ma is működő szakmai testületnek, a „Law Society”-nek az elődje.³⁵

A serjeants jelentősége szintén változott: idővel jelentősen visszaesett. Egyrészt hallgatóságukat meg kellett osztaniuk az apprentices at law rendjével – akik gyakornokként oktatói feladatokat láttak el az Inns of Court-nál, másrészt, amikortól az írásbeliség vált uralkodóvá a perrendben, a serjeants fő értékét jelentő látványos és hangzatos szóbeli perlés elvesztette jelentőségét, miként az azt művelők is visszaszorultak a képviselők padja mögé („en banc”) és különleges, a Common Pleas előtti eljárásban alkalmazott perbeli argumentációkat írtak – erre nézve azonban monopóliummal rendelkeztek.³⁶ Jelentőségük megfogyatkozását az is jelzi, hogy a XVI. század elejétől már nem volt feltétele a bíróvá válásnak a serjeanti állás. Ennek első dokumentált esete 1519-ből való, amikor John Ernle attorney-generalként, s nem serjeantként lett a Common Pleas főbírája. Idevágó későbbi fejlemény, hogy 1545-ben Sir Richard Lyster, az Exchequer magas nemesi címmel (chief baron) rendelkező tagja a King’s Bench főbírája lett, holott nem volt soha serjeant. Az utókor legkiválóbb, jogtudósként is bevált főbírái – így például Coke, Mansfield, Blackstone – szintén nem a Common Pleas előtt eljáró serjeants közül kerültek ki. Mindezek ellenére a serjeants száma 1700-ra a tízszerese lett az 1600-as évekbelinek, holott feladatuk lényegesen megfogyatkozott. A megvesztegetett törvénszolgák (ministers) a XVII. század végén eladták a rend jelképeinek számító ruhadarabokat (coif).³⁷

A Common Pleas egy 1846-ban kiadott törvény (statute) rendelkezései szerint megnyílt a Bar egésze számára, így a serjeants státusz még formális jelentőségét is elveszítette. Noha a serjeant at law rendjét (Order of the Coif) nem törölték el, a Common Pleas utolsó, serjeantból kinevezett bírája Lord Lindley (+1921) volt, aki 1875-ben foglalta el a bírói széket. Az ugyanebben az évben felállított legfelsőbb bíróság, a High Court bírái számára már nem volt kötelező a rendtagság. A Serjeants’ Inn 1877-ben árverezésre került, ezzel ez a különleges jogászrend valójában – ha formálisan teljesen nem is – megszűnt.³⁸

Baker szerint³⁹ Angliában a késő középkorban a bírákon és a bírósági hivatalnokokon kívül a gyakorló jogászoknak hat csoportja volt elkülöníthető. A csúcson, amikor léteztek, a „serjeants-at-law” állottak, akik kizárólagos eljárási jogosítványokkal rendelkeztek a Common Pleas és a King’s Bench bíróságain, és e bíróságokra bíróvá is kinevezhetők voltak. Rangban őket az „apprentices-at-law” követte, akik teljes jogú ügyvédek voltak, és a bíróságok előtt igen szé-

³⁴ Lásd BAKER, JOHN H.: *The English Legal Profession...*, i. m. 24. p.

³⁵ Lásd ZWEIGERT, KONRAD – KÖTZ, HEIN: i. m. 3. kiadás, 192–193. p.

³⁶ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 158. p.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo. 159. p.

³⁹ Lásd BAKER, JOHN H.: *The English Legal Profession...*, i. m. 17. p.

leszkörű eljárási jogosultsággal rendelkeztek, általában az Inns of Courtban is vezető tisztségviselők voltak. A következő szint az „utter barristers” volt, akik felsőbíróságok előtt nem járhattak el. A legnépesebb szakmai csoportot az „attorneys” képezték. Eljárási jogosítványuknak nem volt előfeltétele az Inns-beli tagság, önálló eljárási jogosítványuk a helyi bíróságok előtt volt. Sokan közülük a későbbi barristerré válás reményében beléptek az Inns of Court tagjai közé. Ez különösen a következő réteg, a XV. században megjelent úgynevezett „common attorneys”-re volt jellemző. Külön csoportot alkottak a kancelláriai ítélkezésben a földbirtokosság, illetve más ügyvédek megbízásából tevékenykedő „solicitors”.

Megállapítható tehát, hogy a középkori Anglia ügyvédi nomenklaturája meglehetősen zavaros képet mutat. Egyes rangoknak, így mindenekelőtt a serjeants-at-law magas státuszának, a szakmán kívül is érzékelhető hatása volt. Bizonyos címeknek az Inns-en belül volt azonban csak jelentősége (utter barrister, bencher), kifelé nem. Más elnevezések pedig a ténylegesen végzett tevékenységre, annak jellegére utaltak (attorney, solicitor).⁴⁰

Angliában ahhoz, hogy valaki a bíróságokon ügyvédként eljárjon a „bar” tagjává kellett válnia. A „bar” szó szerint rudat, korlátot jelent. A „bar” választotta el a bíróságokon a jogászokat az egyéb érdeklődőktől, de így nevezték az Inns of Court kármentőjének a rúdját is. A frissen befogadott ifjú kollégákat a korláthoz hívták „called to the bar”. Azokat a jogászokat, akik a korláton túl működtek, „barrister”-nek nevezték és nevezik mind a mai napig. Ez a kifejezés a Lincoln’s Inn említett XV. századi „Black Book”-jában fordul elő elsőként.⁴¹ Barrister az akár büntető akár polgári ügyben eljáró ügyvéd, barrister az ügyészi szerepet betöltő jogász is, aki ugyanolyan ügyvéd, mint a vele szemben érvelő kollegája csak éppen az adott ügyben az állam – illetve az uralkodó – bízta meg a jogi képviseléssel, s barrister a bíró is, akinek kinevezését rendszerint hosszú évtizedekig folytatott ügyvédi működés előzi meg. Minden barrister tagja valamely Inn of Courtnak és bizonyos kivételektől eltekintve csak egynek lehet tagja. Az Inn kiválasztásával kapcsolatos nehéz döntést ma a jogi tanulmányok megkezdése előtt kell meghozni, amikor is a diák „tanuló taggá” válik egészen addig, amíg tanulmányai elvégzése után jogot nem nyer a korláton túli munkára („called to the bar”).

Az Inn-ek jelentőségét és hírnevét erősíti, hogy a történelem számos kiemelkedő személyiségét is „hallgatóik” között tudhatták. Az Inner Temple-t többek között Sir Francis Drake, Clement Atlee és John Maynard Keynes, míg a Middle Temple-t Sir William Blackstone, Edmund Burke és Charles Dickens

⁴⁰ Uo. 17., 24. és 27. p.; BROOKS, CHRISTOPHER W.: *The Common Lawyers in England 1558–1642.* In Prest, Wilfrid R.: *Lawyers in Early Modern Europe and America.* New York, 1981, 46–50. p.; BAILEY, STEPHEN H. – GUNN, MICHAEL J.: i. m. 107–108. p.

⁴¹ Lásd BAKER, JOHN H.: *An Introduction...*, i. m. 161. p.

látogatta, a Lincoln's Inn pedig Margaret Thatcher-rel, Lord Denning-gel és Tony Blair-rel büszkélkedhet.⁴²

Az említettek szerint az Inn-ek ma is őrzik tradicionális, „ódon” jellegüket. Épületeik muzeális értékű látványosságnak számítanak, bár a második világháború pusztítása nem kerülte el ezeket sem: London bombázása nyomán romokban heverték, a Gray's Inn-ből például csak a nagy étkező és a kápolna egy-egy fala maradt meg. A pusztítás hatással volt a szokásokra is: a vacsorák szabályait azóta kisebb szigorral tartják meg.⁴³ A Lincoln's Inn-ben az újjáépített nagy „Hall-ban” pedig kevesebb a kommunikációs lehetőség a három fő „rend”, a barrister-ek, a bencher-ek és a hallgatók között.⁴⁴

Ugyanakkor napjaink változó világa, különösen a második világháború után bekövetkezett társadalmi változások (a modern kor vívmányai, a joghallgatók és a jogviták „elszaporodása”, a bűnözés növekedése – ahogy egyesek megfogalmazták: a „motor explosion” és a „student explosion”, azaz a „motor és a diákrobbanás”) kétségtelenül ártottak az Innnek „úriás atmoszférájának”.⁴⁵ Felmerült az igény a Bar átszervezésére, központi irányítás alá vonására, a tradíciók lebontására, de a többség még ma is igényt tart arra, hogy a jogász családias hangulatban, emberhez méltóan építhesse fel karrierjét, nem pedig az ügyvédség egy „statisztikai egységéé”.⁴⁶ Különösen a Gray's Inn-ről tartják azt, hogy barátságos, kényelmes légkörrel rendelkezik, amelyet a világháborúk utáni időkre is át tudott menteni, bár világába nagy változást hozott, hogy az 1919-es, a nemi diszkrimináció megszüntetését célzó törvény (Sexual Disqualification Removal Act) nyomán megjelentek a nők a hallgatók között. Sokak meglepetésére azonban beilleszkedésük nem járt különösebb nehézségekkel. A vacsorák alkalmával nem ritka a dalolászás, és a „dining-ot” a hallgatók itt nem tekintik unalmas időpocsékolásnak.⁴⁷

A fentebb leírtak alapján nem véletlen, hogy az „idegenek” és más szakmák képviselői irigyen tekintenek a Bar-ra, sajátos világára, egyedi szokásaira, amelyek természetes, spontán módon alakultak ki az évszázadok során. A tradicionális iskola hívei ezért úgy tekintenek rájuk, mint a jogász szakma jövőjének zálogára.⁴⁸

A barristerek általában úgynevezett chamberekben – szó szerint szobákban, termekben – dolgoznak. Az egyes chamberekben a barristerek önállóan praktizálnak megosztva az irodafenntartás költségeit. Az iroda jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy egy-egy chambers jelentős presztízst vív ki egy vagy több

⁴² Lásd BEDWELL, C. E. A.: The Inns of Court and some of their members. *Commonwealth Law Review* (1903–1904), 257. p., www.wikipedia.hu

⁴³ Lásd COWPER, FRANCIS: The Inns of Court – Gray's Inn. *Anglo-American Law Review*, 1972, 239. p.

⁴⁴ Uo. 541. p.

⁴⁵ Uo. 385. p.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo. 237. p.

⁴⁸ Uo. 542. p.

jogterületen, így az ott dolgozó barristereket az ilyen ügyekben több eséllyel keresik meg - ennek különösen pályakezdekéskor van nagy jelentősége – másrészt az egyéb költségek megosztásán felül a legjobb clerk-ek – irodavezetők - alkalmazására is több esély nyílik.⁴⁹

Tekintve, hogy egy barrister az etikai szabályok szerint nem keres és nem vállal közvetlenül munkát, munkaterhük attól függ, hogy a velük foglalkozó clerk mennyi solicitor megbízását tudja megszerezni – és persze milyen jellegű ügyekben. A clerk gyakorlatilag a barrister menedzsereként működik és ennek megfelelően díjazása is az adott barrister bevételehez igazodik – (általában 10 %). Tekintettel arra, hogy egy clerk általában több azonos irodában dolgozó barristerrel is együttműködik, nem ritka az az eset, hogy a clerk összességében több jövedelemre tesz szert, mint egyik, vagy másik pártfogoltja. A XVI. századig nem volt szigorú korlátozás a perbeli képviselő tekintetében a század végére azonban már minden bíróságon kizárólag barristerek képviselheték ügyfeleiket. Így tehát mivel a barristerré válásnak a fent taglaltakon kívül – call to the bar – egyéb kritériuma nem volt az Inn of Court-ok gyakorlatilag kizárólagosan nyújthattak kvalifikációt egy monopóliummal rendelkező szakmához.⁵⁰

Ezzel egy időben egy másik jogi szakma volt kialakulóban, a solicitor. Solicitorokról először a XV. századból lehetünk felírások nyomokat. Az elnevezés a „solicitor” azaz a tanácsol, eligazít, sürget szóból ered. A solicitorok feladata az volt, hogy az ügyfelek részére általános útmutatást adjanak a jog érdekében és ennek megfelelően igény esetén számukra megfelelő barristert bízhatnak meg és lássanak el útbaigazítással. Mivel a név inkább egy funkciót mint egy szakmát írt körül, eleinte ez a tevékenység nem is különült el markánsan a barristerekétől.

A fiatal barristerek számára kitűnő lehetőség volt a tapasztalatszerzésre az a néhány év, melyet az ügyfelek eligazításával töltöttek. Bár sokan úgy gondolták, hogy kizárólag barristerek – még oly fiatalok is – rendelkeznek a megfelelő tudással arra, hogy solicitoroként működjenek, senki nem emelt kifogást az ellen, hogy egyes személyek alkalmazottai igazítsák el gazdáikat jogi kérdésekben. Így az első solicitorok valószínűleg fölbirtokosok házi jogtanácsosai voltak.⁵¹

Bár a XVII. század elején a bíróságok szabályos „háborút” viseltek annak megakadályozása érdekében, hogy nem megfelelően képzett jogászok jogi eligazítást, tanácsadást nyújtsanak, a folyamat megállíthatatlannak bizonyult és a század végére a jogi szakma egy új ága alakult ki.

Az első ellenérzések után a barristerek idővel rájöttek arra, hogy tulajdonképpen még kényelmes is lehet az, hogy ha az előzetes egyeztetést az ügyféllel és az ügy előkészítését másra hagyják, s így még jobban koncentrálhatnak a szorosan vett bírósági eljárásra a már készre összerakott akták alapján.

⁴⁹ Lásd FLOOD, JOHN A.: Barristers” clerks – The law’s middlemen. *Manchester University Press*, Manchester 1983, 2. p.

⁵⁰ Lásd RÓNA ANDRÁS: i. m. 3-4. p.

⁵¹ Uo. 4. p.

A barrister–solicitor elnevezéspár így a korábbi advocatus–procurator funkciókhoz hasonlítható. A barristerek mindent megtettek annak érdekében, hogy speciális tudásukat és az ennek alapján általuk védelmezett felsőbbrendűségüket a legkülönbözőbb módokon a világ és elsősorban a solicitorok tudomására hozzák. A solicitorok nem lehetnek tagjai az Inn of Court-oknak és nem viselnek semmifajta megkülönböztető „munkaruhát”, ellentétben a barristerek hagyományos és ezért meglehetősen anakronisztikusnak tűnő különböző kollekcióival.⁵²

A barristerek egyre inkább érzékeny moralizáló alapokra helyezték működésüket. Olyan ügyeket kezdtek vállalni, amelyek egy úriember számára vállalhatóak voltak, és amelyek egy közönséges embert úriember státuszba emeltek. Ennek jegyében például egy barrister nem perelt a díjáért, hiszen azt a szó legszorosabb értelmében honorarianak tartotta, nem járt solicitorok után munkáért – ezt a clerkre hagyta – nem folyt bele az általános jellegű kérdésekbe és nem foglalkozott az ügyfél mindennapi dolgaival.⁵³ A barristerek munkastílusának ezen jegyei mind a mai napig érzékelhetőek valamennyire.

A barristerek „felemelkedése” jól jött a solicitoroknak, hiszen tevékenységük így egyre szélesebb spektrumot ölelhetett fel. A XVIII. századra a solicitorok már nem csak megtűrtséget, de tiszteletet is kivívtak maguknak. 1729-ben megalakult szakmai szervezetük a „Society of Gentlemen Practisers in the Courts of Law and Equity” is, amit 1826-ban a máig működő és némileg egyszerűbb nevű „Law Society” követett.⁵⁴

Mára a két ügyvédi ág közötti hierarchikus különbség elhalványult, és ez elkülönülés kizárólag funkcionális, s nem a képzettség minőségét vagy a képesség meglétét jelzi. (Olyannyira, hogy ma már a barristerek eljárásjogi monopóliuma is csak szűk körben érvényesül).⁵⁵

Bár az egyetemeknek a XIII. század elejétől volt jogi kara, ezek római jogot és kánonjogot oktattak latinul. A egyetemet végzett joghallgatók nagy többsége a Viktoriánus kort megelőzően az egyházon belül folytatta pályafutását. A common law-t gyakorlók ugyanakkor teljességgel elutasították a Római jog tartalmát és metodikáját. A középkori Inn of Court-ok párhuzamos képzést folytattak az egyetemekkel, azoktól lényegesen eltérő „tantervvel”. Ám ezek az előadások és „feladatok” – exercises – nem tekinthetők átfogó tudás forrásának, inkább arra irányultak, hogy éles nyelvű és gyors eszű perjogászokat képezzenek.

Annak ellenére, hogy az ilyen „szakmai” oktatások viszonylag hatékonynak bizonyultak, a XVII. század végére még ez az okulási lehetőség is megszűnt a diákok számára. Ettől kezdve a jogásztanoncok magukra maradtak és kizárólag a tárgyalóteremben figyelve, illetve a pénztárcájuk lehetőségeihez képest beszerzett könyvekből szerezhették meg a későbbi boldoguláshoz szükséges tu-

⁵² Uo. 5. p.

⁵³ Lásd FLOOD, JOHN A.: i. m. 3. p.

⁵⁴ Lásd RÓNA ANDRÁS: i. m. 5-6. p.

⁵⁵ Uo. 6. p.

dást. A szerencsésebbek munkát kaptak egy ügyvéd – akár solicitor, akár barrister – irodájában, ahol valamennyi gyakorlati tudás is ragadt rájuk.

Az egyik oka annak, hogy a common law sokszor kaotikus anyagnak tűnik az, hogy a közelmúltig hiányzott mögüle az átfogó oktatási rendszer. Senki meg sem kísérelte a jogeseteket, illetve a jogelméletet koherens egészként tanítani vagy tanulni. A legtöbb diák ambíciója e tekintetben kimerült abban, hogy a praxisuk megkezdéséhez megfelelő gyakorlatot szerezzenek.⁵⁶

A mai napig a barristerré válásnak egyik legfontosabb kritériuma az, hogy a jelölt meghatározott számú vacsorát költsön el választott Inn of Court-jában. Ezeknek a vacsoráknak a kulináris élvezeteken felül gyakorlati jelentősége is van, hiszen az étkezés közben és után a diákoknak lehetősége nyílik személyes találkozásra az azonos egylethez tartozó bírókkal és tapasztalt ügyvédekkel. Az ilyen – egyébként rendkívül formális – vacsorák rendszerint perbeszédmondó versennyel, vitakörrel vagy egy rövid sétával zárulnak a legközelebbi pub-ig. Míg a XIX. század végén még 100 feletti vacsora volt a kötelező vacsorák száma,⁵⁷ a XX. században ez a szám a hallgatók előképzettségének függvényében 36–72-re esett, majd pedig az 1990-es évek elején még tovább csökkent.

A „bar student-eknek” mind a mai napig meghatározott számú „vacsora-kurzusokon” is részt kell venniük. Egy „vacsora-kurzus” körülbelül három hetes időtartamot jelent, amelyek során a hallgatóknak esti étkezésre nyílik lehetőségük az adott Inn vacsoratermében. Évente általában négy ilyen „vacsora-kurzust” tartanak. Az az ügyvédjelölt tesz eleget vacsorázási kötelezettségének, aki egy adott kurzuson belül legalább három vacsorán részt vesz. A teljes képzési idő alatt nyolc ilyen kurzust kell „teljesíteni”, így tehát összesen legalább huszonnégy vacsora szükséges a barrister minősítés megszerzéséhez.⁵⁸ Erre a számra az 1990-es évek elején végbement ügyvédképzési reformok során vitték le a kötelező vacsorák számát.

A vacsorázás „intézménye” arra vezethető vissza, hogy a régi időkben a közös vacsora volt a találkozási lehetőség a tapasztalt jogászok és a hallgatók között. A közös vacsora teremtett alkalmat konkrét jogi problémák megvitatására és az ügyvédjelöltek tudásszintjének felmérésére. Napjainkra a vacsorák gyakorlata vesztett már jelentőségéből, de az ügyvédképzés hagyományos elemeinek egyikeként mégis megőrizték. Vannak mindig hallgatók, akiknek a szemében ez a régi intézmény már nem sokat jelent. Egyes elégedetlenek szerint „manapság nehéz olyan hallgatót találni, aki látja ennek a rituálénak az értékét és a hasznát. Az étel, ahogy mondják csapnivaló és a társalgás csak időpocsékolás, de az Inn megköveteli, így senki sem kerülheti el az értelmetlen ceremóniát.”⁵⁹

A XVII. századtól egészen a relatív közelmúltig tehát barristerré válni formális étkezésekkor megtartott informális oktatás útján lehetett. A szakma egy

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. 6–7. p.

⁵⁸ Lásd ZWEIGERT, KONRAD, KÖTZ, HEIN: i. m. 2. kiadás, 224. p.

⁵⁹ Uo.

jeles képviselője, Lord Campbell röviden így jellemezte a képzettség megszerzésének ezen követelményeit: „A jelöltnek összesen arra van szüksége, hogy megfelelő jellem legyen, megfelelő ideje tagja legyen az egyletnek, megfelelő mennyiségűt étkezzon és részt vegyen néhány úgynevezett »Feladaton«, ami egy jogesettel való bohóckodás, hiszen a probléma kétoldali megvitatása helyett az egylet tisztviselői általában már a harmadik mondat felolvasása után átveszik a szót.” Egy másik jeles barrister még erősebben fogalmazott, amikor a „szakmai” kritériumokat így összegezte: „jelen lenni az asztali áldásnál egy-két perig meghatározott számú napon szemeszterenként.”⁶⁰

A jogászok számának látványos emelkedése a XX. század közepétől világszerte. Angliában is érzékelhető ez a folyamat, ha nem is olyan erőteljesen, mint más országokban. A németországi háromszoros növekedéshez képest itt csak bő kétszeres a jogászok létszámának növekedése. Egyre többen egyetemeken folytatott jogi tanulmányaikat követően vesznek csak részt a gyakorlati ügyvédképzésben. A még mindig „céhszerűen” működő ügyvédi szervezetek erőteljes ellenőrzést gyakorolnak az ügyvédképzés felett és csak fokozatosan engednek az egyetemekről kiözönlők nyomásának. Így áttételesen csökkentik az egyetemeken jogi karaira jelentkezők számát is.⁶¹

Angliában 1977-ben 35.000 ügyvéd dolgozott, 1999-ben 73.000. Ebből 60.000 mint solicitor, 12.000 pedig mint barrister. 1998-ban a 16.000 frissen végzett jogi diplomás közül 8000 jelentkezett solicitori gyakorlati képzésre, nekik azonban csak 6000 képzési hely jutott. 2500-an jelentkeztek barristeri képzésre, de ebből a létszámból csak 1500-at fogadtak be.⁶²

2004-ben több mint 14.000 barristert jegyeztek, akik közül 10.500 gyakorolta a hagyományos „magán-praxist”, míg közel 4000 alkalmazott ügyvédként tevékenykedett a közigazgatásban, cégeknél, vagy solicitor-irodáknban.⁶³

⁶⁰ Lásd RÓNA ANDRÁS: i. m. 7. p.

⁶¹ Lásd MIERS, DAVID: *The Role of Universities in the training of lawyers in the United Kingdom*. *Kote University Law Review* 33. szám 1999, 55–83. p., POKOL BÉLA: A társadalom jogászai telítettsége. *Jogtudományi Közöny*, 2002. évi 5. szám 207–208. p.

⁶² Az így szűkített továbbjutók is csak részben tudnak bekerülni solicitor ügyvédi irodákba vagy barristerként munkát vállalni. E szűkebb jogi pályán kívül a helyi és a központi közigazgatás szívja fel a többiek egy részét, de a 16 ezerből így is csak mintegy 10 ezer jut be a jogi pályára. Ez a helyzet tehát már mára is visszafogja az Angliában 1960-ban és 1970-ben megfigyelt, jogi karok felé irányuló expanziót. De a növekedés még így is 8–9 évenként kiteszi a mai teljes jogászai állomány

létszámát, és 35–40 év pályán maradást alapul véve, ez is nagy bővülést jelent. Az angol társadalom jogászai telítettsége egymillió lakost tekintve jelenleg 1500 körül van, vagyis még mindig csak fele az Egyesült Államokéhoz képest. Lásd MIERS, DAVID: i. m. 55–83. p., POKOL BÉLA: i. m. 208. p.

⁶³ Lásd RÓNA ANDRÁS: i. m. 3–4. p.

LÁSZLÓ KECSKÉS

THE ORIGINS AND THE DEVELOPMENT OF THE PRACTICAL
LEGAL TEACHING IN THE WALLS OF THE INNS OF COURT

(Summary)

Professor Lajos Besenyei the anniversary celebrated, has also become known at the Faculty of Law, – the other historical, provincial one – in Pécs that he as a lecturer giving exams is a rigorous examiner requiring high standards from students. Students coming from other faculties to pursue their studies in Pécs are as a rule obliged to take a so called difference-exam in civil law as in other subjects due to the material differences in curriculum. While being examined it has been often mentioned by students coming from Szeged that they were not expected to learn the material of text books in civil law but it was quite enough if they knew the merit of Hungarian Civil Code and had a thorough knowledge of the lectures given by Professor Besenyei. Despite these statements of the students which are of course not objective necessarily one can be positive that the actually celebrated Professor is the real master of practical legal education. This is the reason why I chose a topic which can be related to the personal and professional attitudes of Lajos Besenyei. The current paper aims to present the origins and the development of the practical legal teaching in England inside the walls of the Inns of Court.

The author also would like to address this paper to the memory of Professor György Bónis and Professor Elemér Pólay the legendary late representatives of the famous private law history tradition in Szeged. Professor Bónis also carried on researches in connection with the main issue of the current paper. His scientific considerations and results are broadly utilised in this paper also.

The paper covers the following topics: the origins and the development of the practical legal teaching in England and its characteristics, the development of the institution of the Inns of Court, the role of the Inns of Chancery and the Serjeants' Inn; the membership of the English law society and its status: the bar and the bench; the serjeants at laws, the apprentices, the benchers, the attorneys, the solicitors, the inner and the outer barristers; the form of the legal and professional education: the Inns of Court and the universities; the dinings, the practical legal teaching in the XX. century.